

ADORNO'YU ANLAMAK
YAŐAMIN DİYALEKTİĞİ

ROSS WILSON

ÇEVİREN
E. ERMAN RUTLİ

ROSS WILSON

İngiltere, Salford'da doğdu. Philips Lisesi ve Bury Kolejine gittiği Manchester'da büyüdü. Cambridge, Emmanuel College ve University College London'da öğrenim gördü. Cambridge'de doktorasını tamamladı (2004). 2013'ten beri Cambridge University Faculty of English'de öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Araştırma alanları edebiyat eleştirisi tarihi, teorisi ve pratiği; Romantizm; 1750'den günümüze İngiliz şiiri; edebiyat, siyaset ve ahlak. Başlıca eserleri: *Shelley and the Apprehension of Life* (2016), *The Meaning of 'Life' in Romantic Poetry and Poetics* (2009, Ed.), *Subjective Universality in Kant's Aesthetics* (2007).

E. ERMAN RUTLI

Kocaeli'de dünyaya geldi (1983). Gazi Üniversitesi felsefe bölümünden mezun oldu (2008). Aynı yıl Erciyes Üniversitesi felsefe bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Yüksek lisansını *Max Horkheimer ve Theodor Adorno'da Kültür Endüstrisi Kavramı* teziyle tamamladı (2011). *Eleştirel Teori Üzerine Bir Yapısöküm Denemesi* teziyle felsefe doktoru unvanını aldı (2015). Erciyes Üniversitesinde doktor öğretim üyesi oldu (2015). Hâlen Erciyes Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir. Başlıca eserleri: *Kant'tan Hegel'e Alman İdealizmi* (2021, Arslan Topakkaya ile)

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	
NEDEN ADORNO?	15
1. Adorno'nun Entelektüel Gelişimi	18
2. Adorno ve Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü	21
3. Kitabım İşleyişi Hakkında Notlar	23
BİR	
MUZAFFER FELAKET	25
1. Aydınlanmanın Diyalektiği'nin Tezleri	28
2. Doğa	31
3. Akıl	33
4. Akıl ve Mimesis	37
5. Diyalektik Kavramı ve Eleştirel Düşüncenin Hedefi	41
İKİ	
EĞLENCE	46
1. Endüstri ve Kültür	48
2. Sadece Su Ekleyin	51
3. Eserin ve Tepkinin Tasfiyesi	53
4. Boş Vakit	60
5. Adorno'nun Elitizmi	63
ÜÇ	
SANAT	67
1. Sanat Ciddi midir?	67
2. Estetik Otonomi ve Sanatın Hakikati	69
3. Toplumun Toplumsal Antitezi	74
4. 'Angajman'a Karşı	76
5. Estetik ve Eleştiri	80

DÖRT	
ŞEYLER, DÜŞÜNCE VE HAKLI OLMAK	86
1. <i>Hakikat ve Biçim</i>	86
2. <i>Bireysel ve Evrensel</i>	90
3. <i>Mülkiyet Olarak Bilgi</i>	92
4. <i>Düşüncedeki Dürtü</i>	97
5. <i>Pozitivizm, İdealizm Eleştirisi ve Yeni Ontoloji</i>	99
6. <i>Düşünce ve Şeylerde Diyalektik</i>	106
BEŞ	
YAŞAM YAŞAMIYOR	109
1. <i>Adorno Amerika'da</i>	109
2. <i>Minima Moralia'nın Amacı</i>	113
3. <i>Ahlakın Diyalektiği</i>	116
4. <i>'Yaşam' Nedir?</i>	120
5. <i>Gülümsemeye Devam Etmeyin</i>	125
ALTI	
FELSEFE, HÂLÂ...	129
1. <i>Felsefenin Gerçekleştirilmesi</i>	129
2. <i>Uzlaşma</i>	132
3. <i>Kurtuluşun Başarısızlığı; Felsefenin Hayatta Kalması</i>	137
4. <i>Düşünce ve Özgürlük</i>	140
SONSÖZ	
ADORNO'NUN ARDINDAN	145
1. <i>Adorno'nun Geçerliliği</i>	146
2. <i>Umutsuzluğa Yanıt</i>	152
3. <i>Koda</i>	157
İLERİ OKUMALAR	158
KAYNAKÇA	177
DİZİN	179

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ

Theodor Adorno'nun felsefesini sunma girişiminin İngilizce olarak yayımlanmasının üzerinden on beş yıl geçti. Türkçe çevirisiyle yeni bir okuyucu kitlesine ulaşacak olması beni çok mutlu ediyor; bu vesileyle kitap ve Adorno düşüncesi üzerine yeniden düşünme fırsatına sahip olduğum için de çok mutluyum.

Adorno abartılı tarihsel yargılara karşı temkinliydi, yine de kitabın ilk basımından bu yana geçen son on beş yılın çalkantılı geçtiğini söylemek yanlış olmaz. Otoriteryanizmin yükselişi; çeşitli etnik-milliyetçiliklerin yeniden canlanması; yoğunlaşan çevre krizleri; toplumsal açıdan 'farklı' olarak tanımlanan insanlara yönelik yenilenen dikkat (ve aşığılama); aşırı boyutlara varan eşitsizlik; dünyanın hemen her yerinde süren savaş; ve bize ne düşüneceğimizi söyleyen, her türlü duruma uyarlanabilir bir medya endüstrisi; ölümünün üzerinden elli yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen benzersiz bir biçimde geniş kapsamlı ve etkili bir düşünür olamaya devam eden Adorno'nun geliştirdiği içgörüler, bu sersemletici koşullar dizisini anlamak için hayati öneme sahiptir.

Bu kitabı yazdığımdan bu yana Adorno üzerine çalışmaların çeşitli yönlerde ilerlediğı kabul etmek gerekir (yine de burada Adorno'nun 'ilerleme' üzerine değerlendirmelerini unutmamakta fayda var). Örneğin otoriteryanizmin yükselişinin ikincil bir sonucu, Adorno'nun Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sürgünü boyunca otoriter kişilik üzerine gerçekleştirdiğı çalışmaların yeniden keşfedilmesi olmuştur. Ama belki daha da önemlisi, Adorno'nun çalışmaları-

nın bir dizi farklı –ve yeni– bakış açısıyla yorumlanmaya devam etmesidir. Bu arada, Adorno'nun çalışmalarına ilişkin, onun temel felsefi sorulara katkısını anlamamıza yardımcı olan birçok değerli felsefi yorum yapılmıştır; özellikle son yıllarda beşerî ve sosyal bilimlerde öne çıkan ırk, sömürgecilik ve sömürgecilikten kurtulma sorunlarına gösterilen ilgi bağlamında, Adorno'nun çalışmalarına yönelik eleştirilerde de yeni hareketler ortaya çıkmıştır. Örneğin İngiliz neoliberalizminin şüphesiz en iyi yorumcusu olan Mark Fisher'in çalışması, temel Adornocu temaların –özellikle de psikolojik sorunların sadece toplumsal bağlamda doğru bir biçimde incelenebileceğine dair ısrarın– kendi tarihsel durumumuzu kavrama girişimimizde merkezî bir rol oynamaya devam etme biçimlerinden biridir.

Bu kitapta gerçekleştirmeye çalıştığım şey, Adorno felsefesinin temel kaygılarını anlaşılabilir bir biçimde sunmaktır: 'aydınlanmanın diyalektiği'nin anlamı; 'kültür endüstrisi' ve genel olarak 'boş vakit'e ilişkin teşhisleri; düşünceleri ve eserlerinde sanat ve estetiğin önemi; Batı geleneğinin temel felsefi sorularına alışılmamış yaklaşımı gibi temel meselelerini ele almaktadır; yine de bu gelenek Adorno'nun kendisinin de içinde geliştiği bir gelenektir (kendi deyimiyle 'ondan hakkıyla nefret edebilmek için kişinin kendi geleneğine sahip olması gerekir'). Adorno'nun haklı olma belirlenimine yönelik eleştirisine değinmişim ve bu nedenle okurların kitaptaki her fikirle tümüyle hemfikir olmak yerine, bu kitabın hâlâ yaşamsal olmaya devam eden bir düşünüre yararlı bir giriş olarak işlev görmesini umut ediyorum.

ROSS WILSON

2023

GİRİŞ

NEDEN ADORNO?

“Neden Adorno?” sorusuna yanıt vermeden önce, daha temel ve önemli bir sorunun ele alınması gerekiyor: Theodor Adorno (1903-1969) kimdi? Bu sorunun alışılmadık derecede uzun bir cevap listesi var. Adorno bir filozof, bir sosyolog, bir müzikolog, bir müzik ve edebiyat eleştirmeni ve bir besteci idi. Aynı zamanda Hitler’in Nasyonal Sosyalist rejimi tarafından ‘Yarı Yahudi’ kökenli olarak tanımlandı ve bu tanımlamanın getirmesi muhtemel zulümden kaçmak için önce Britanya’ya sonra da Amerika’ya göç etmek zorunda kaldı. Adorno savaş sonrası Batı Almanya’da dönemin diğer entelektüel figürleri ile oldukça geniş çapta etkileri olmuş ateşli tartışmalar içine giren, önemli entelektüellerden biriydi. Hem tüm bireyler için barış ve güvenliği sağlama hem de her an hayal bile edilemez bir dehşete düşme potansiyeli olan bir dünyanın güvenilmezliğine ilişkin teşhisiyle modern toplumun katı bir eleştirmeni oldu. 1960’larda kendisinin birçok açıdan rahatsız edici bir ilişki içinde olduğu öğrenci hareketlerinin ilan edildiği devrimci ajitasyon döneminde öldü.

Burada Adorno’nun ilgi alanlarına ilişkin bu listeyi ve onun içinde yaşadığı tarihsel durumların sonuçlarını vermenin nedeni, bu kitabın konusu karşısında okurun gözünü korkutmak değil. İlgi alanlarının oldukça geniş, koşulların kargaşasının da ürkütücü olduğu doğru. Yine de başlarken, Adorno’nun ilgi ve kaygılarının çeşitliliği ile bunların ortaya çıktığı tarihsel bağlama ilişkin bir kavrayış da zorunludur. Adorno’nun çalışmalarıyla ilgilenmemizin tek nedeni onun çalkantılı zamanlarda yaşayan, oldukça kültürlü ve yüksek

eğitimli bir Alman Yahudisi olması –bunlar onu çalışmamız için yeterince iyi nedenler olsa da– değildir. Adorno felsefesini zgn kılan önemli nedenlerden biri de düşüncesinin oldukça farklıymış gibi görünen alanları arasındaki bağlantıların bir bütün olarak felsefesinin biçimi ve içeriği için son derece önemli olmasıdır. Bunun anlamı yalnızca Adorno'nun çok sayıda farklı entelektüel disiplinle ilgilenmesi değil aynı zamanda örneğin edebiyatın felsefi olabileceği, felsefenin edebi olabileceği, sosyal teorinin hem tarihsel hem de felsefi refleksiyon gerektirdiği durumlara özellikle odaklanmış olmasıdır. Dolayısıyla Adorno'nun edebiyat eleştirisini, onun toplum teorisi ile bağlantılı olan felsefi ilgilerinden ayrı dşnlemeyeceği gibi, toplum teorisi de elbette onu belirleyen, içinde yaşadığı koşullardan ayrı düşünülemez.

Adorno bu bağlantıları radikal bir biçimde kurarken her bir düşünce alanının spesifik özelliklerinin önemini de ihmal etmez. Adorno'ya göre bir edebiyat eserinin felsefi aından ilgi çekici olmasının nedeni yalnızca, örneğin ruhun varlığı, kötülük problemi ya da uzay ve zamanın doğası hakkında ifadeler içermesi değildir. Eğer böyle olsaydı, edebiyat deyim yerindeyse felsefenin tercümesi hline gelirdi ve edebiyat olarak spesifik statüsü göz ardı edilmiş olurdu. Adorno'ya göre örneğin romancı James Joyce (1882-1941) tarafından yazılan *Finnegan Uyanması* [*Finnegans Wake*] gibi bir eserin felsefi önemi, önceden belirlenmiş bir felsefi pozisyonu rneklendirmesinden ziyade, anlatı biçimi, sözcük seçimi, sözdizimi ve bir sanat eseri fikrine ne katacağıyla ilgilidir. Demek ki Adorno'ya göre edebiyatın felsefi yorumu, içerdiği kabul edilen genel fikirlerin tanımlanmasından ziyade, herhangi bir metnin mümkün olan en yakın okuması olmalıdır. O hlde bir edebiyat ğrencisi, Adorno'yu kolayca özetlenebilir bir edebiyat teorisi açısından değil, edebi eleştirinin temel felsefi soruların ortaya konulması ve yanıtlanmasını gerektirdiğini savunan bir edebi yönelim açısından okumalıdır.

Benzer bir biçimde, Adorno bir toplum kuramının aktüel